

बालविवाहाचे दुष्परिणाम

60+10 = 70 (Seventee)

DMJ
07-10-2024.

विद्यार्थ्यांचे नाव: गजानन निर्मल

विभाग: समाजशास्त्र विभाग

विभाग प्रमुख: डॉ. डी. पी. मुंढे

महाविद्यालयाचे नाव: अॅड. बी. डी. हंबर्डे महाविद्यालय आष्टी, जि. बीड

प्रकल्प सादर करण्याची तारीख: 24/09/2024

ASHTI SHIKSHAN PRASARAK MANDAL'S
ADV. B. D. HAMBARDE MAHAVIDYALAYA, ASHTI
TAL. ASHTI DIST. BEED

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss. Nirmal Gajanan Dilip
of B.A. Third Year (Sem. V & VI) Class has Satisfactory Completed his/her project
work in the subject of Sociology
Entitled Child Marriage

As laid down in the regulation of Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
University, Sambhaji Nagar during the Academic year 2024-25

Paper No.	XII & XVI	Oral	Total
Out of Marks	80	20	100
Obtain Marks	60	10	70

External Examiner

Head of the Department

Date: 07/10/2024

बालविवाह

बालविवाह म्हणजे विवाह किंवा घरगुती भागीदारी, औपचारिक किंवा अनौपचारिक, एक मूल आणि प्रौढ यांच्यात, किंवा मूल आणि दुसरे मूल यांच्यातील.

जरी बहुसंख्य वय (कायदेशीर प्रौढत्व) आणि लग्नाचे वय साधारणपणे 18 वर्षांचे असले तरी, हे थ्रेशोल्ड वेगवेगळ्या अधिकारक्षेत्रांमध्ये भिन्न असू शकतात . काही प्रदेशांमध्ये, लग्नासाठी कायदेशीर वय 14 वर्ष इतके लहान असू शकते, सांस्कृतिक परंपरा काहीवेळा कायदेशीर अटींना मागे टाकतात . याव्यतिरिक्त, अधिकारक्षेत्रे निर्धारित वयापेक्षा लहान विवाहांना परवानगी देऊ शकतात जेथे विशिष्ट अपवाद, जसे की पालक किंवा पालकांची संमती, किंवा किशोरवयीन गर्भधारणा सारख्या विसंगत घटना अस्तित्वात आहेत.

संशोधनात असे आढळून आले आहे की बालविवाहामुळे बालवधू आणि वरांवर अनेक दीर्घकालीन नकारात्मक परिणाम होतात. ज्या मुली लहानपणी विवाह करतात त्यांना अनेकदा शिक्षण आणि भविष्यातील करिअरच्या संधी मिळत नाहीत. लवकर गर्भधारणा आणि बाळंतपणामुळे आरोग्यावर प्रतिकूल परिणाम होणे देखील त्यांच्यासाठी सामान्य आहे . बालवधूवर होणाऱ्या परिणामांमध्ये घरासाठी आर्थिक दबाव आणि शैक्षणिक आणि करिअरच्या संधींमधील विविध अडचणींचा समावेश असू शकतो.

बालविवाह हा बालविवाहाच्या प्रथेचा एक भाग आहे , ज्यामध्ये अनेकदा नागरी सहवास आणि लग्नाला न्यायालयीन मान्यता समाविष्ट असते. बालविवाहांना

प्रोत्साहन देणाऱ्या काही घटकांमध्ये गरिबी, वधूची किंमत, हुंडा, सांस्कृतिक परंपरा, धार्मिक आणि सामाजिक दबाव, प्रादेशिक चालीरीती, प्रौढावस्थेत अविवाहित मुलाची राहण्याची भीती, निरक्षरता आणि स्त्रियांची काम करण्यास असमर्थता यांचा समावेश होतो.

संशोधन असे सूचित करते की सर्वसमावेशक लैंगिक शिक्षण बालविवाह रोखू शकते. ग्रामीण समाजाची शिक्षण व्यवस्था बळकट करून बालविवाहाचे प्रमाणही कमी केले जाऊ शकते. आरोग्यसेवा, शुद्ध पाणी आणि स्वच्छता यासह मूलभूत पायाभूत सुविधा पुरवणारे ग्रामीण विकास कार्यक्रम कुटुंबांना आर्थिक मदत करू शकतात.

बालविवाह ऐतिहासिकदृष्ट्या सामान्य आहेत आणि विशेषतः आफ्रिकेतील विकसनशील राष्ट्रांमध्ये, दक्षिण आशिया, आग्नेय आशिया, पश्चिम आशिया, लॅटिनमध्ये अजूनही व्यापक आहेत. अमेरिका, आणि ओशनिया. तथापि, विकसित राष्ट्रांनाही या समस्येचा सामना करावा लागतो. युनायटेड स्टेट्समध्ये, 38 राज्यांमध्ये बालविवाह कायदेशीर आहे.

जगातील बहुतांश भागांमध्ये बालविवाहाचे प्रमाण कमी होत आहे. 2018 मधील युनिसेफच्या डेटावरून असे दिसून आले आहे की जगभरातील सुमारे 21% तरुण महिलांचे (वय 20 ते 24 वर्षे) लहानपणीच लग्न झाले होते. हे 10 वर्षापूर्वीच्या तुलनेत 25% कमी दर्शवते. नायजर, चाड, माली, बांगलादेश, गिनी, मध्य आफ्रिकन

प्रजासत्ताक , मोझांबिक आणि नेपाळ हे बालविवाहांचे सर्वाधिक ज्ञात दर असलेले देश होते , या सर्वांमध्ये १९९८ ते २००७ या काळात ५०% पेक्षा जास्त दर होते. त्यानुसार २००३ ते २००९ दरम्यान केलेल्या अभ्यासानुसार, नायजर, चाड, बांगलादेश, माली आणि इथिओपियामध्ये १५ वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या मुलींचा विवाह दर २०% पेक्षा जास्त होता. दरवर्षी, जगभरात अंदाजे १२ दशलक्ष मुलींचे १८ वर्षांखालील विवाह होतात.

२०२१ मध्ये, १३.३ दशलक्ष बाळे, किंवा सर्व जागतिक जन्मांपैकी सुमारे १०%, २० वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या मातांना जन्माला आले.

इतिहास

१५३३ मध्ये, सॅक्सनीच्या १७-वर्षीय राजकुमारी एमिलियाचा विवाह ब्रँडनबर्ग-अँसबॅचच्या मार्ग्रेट जॉर्ज द पियसशी झाला , तो ४८ वर्षांचा होता. युरोपसह ऐतिहासिक काळात लवकर विवाह प्रचलित आहेत.

व्हर्साय येथे डॉफिन लुई ऑगस्टे यांना मेरी अँटोइनेटचे सादरीकरण , त्यांच्या लग्नापूर्वी - ती 15 वर्षांची होती, तो 16 वर्षांचा होता - 16 मे 1770 रोजी

औद्योगिक क्रांतीपूर्वी, जगभरातील स्त्रिया बहुतेक वेळा लहान वयात विवाहित होत्या, सहसा तारुण्य गाठल्यानंतर लगेचच . या प्रथा 19व्या शतकात मोठ्या प्रमाणावर ग्रामीण लोकसंख्या असलेल्या समाजांमध्ये चांगल्या प्रकारे चालल्या. ज्या समाजात विवाहित जोडप्याने स्वतःचे घर स्थापन करणे अपेक्षित होते अशा समाजात पुरुषांनी नंतर लग्न करण्याचा कल दाखवला. यामुळे पुरुषांना नवीन घरासाठी आणि किशोरवयीन मुलींशी लग्न करण्यासाठी पुरेशी संपत्ती जमा होईपर्यंत अविवाहित राहण्यास प्रोत्साहित केले.

अनेक प्राचीन आणि मध्ययुगीन समाजांमध्ये, तरुणांच्या वयात किंवा त्याआधीच मुलींची लग्ने लावणे सामान्य होते. मॉर्डेचाई ए. फ्रीडमन यांच्या मते, "तरुण मुलीचे लग्न लावणे आणि करार करणे हे प्राचीन इस्रायलमधील तिच्या वडिलांचे निर्विवाद विशेषाधिकार होते ." बहुतेक मुलींचे लग्न 15 वर्षांच्या आधी, यौवनावस्थेच्या प्रारंभी होते. असा दावा करण्यात आला आहे की, मध्ययुगात, संपूर्ण ज्यू जगामध्ये लग्न हे तारुण्यकाळात होत असे.

रुथ लॅमदान लिहितात, "सोळाव्या शतकातील प्रतिसाद साहित्य आणि इतर स्रोतांमधील बालविवाहाचे असंख्य संदर्भ हे दर्शवतात की बालविवाह इतका सामान्य होता, तो अक्षरशः रूढ होता. या संदर्भात, हे लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे की हलाखा या शब्दात "अल्पवयीन" म्हणजे बारा वर्षांपेक्षा कमी वयाची आणि साडेबारा वर्षांची मुलगी सर्व बाबतीत प्रौढ मानली जाते.

प्राचीन ग्रीसमध्ये, मुलींसाठी लवकर विवाह आणि किशोरवयीन मातृत्व अस्तित्वात होते. मुलांनीही किशोरवयातच लग्न करणे अपेक्षित होते. रोमन साम्राज्यात, मुलींचे वय 12 वर्षे आणि मुलांचे वय 14 व्या वर्षी केले जात असे. मध्ययुगात, रोमन कायदांपासून तयार झालेल्या इंग्रजी नागरी कायदांतर्गत, १६ वर्षे वयाच्या आधी विवाह अस्तित्वात होता. इंपीरियल चीनमध्ये बालविवाह हा नियम होता.

इतर पूर्व-आधुनिक समाजांच्या उलट-आणि वादाचा विषय असलेल्या कारणांमुळे- उत्तर-पश्चिम युरोप हे पुरुष आणि स्त्रिया दोघांसाठी तुलनेने उशीरा विवाहाचे वैशिष्ट्य होते, दोन्ही लिंग सामान्यतः 20 च्या दशकाच्या मध्यापर्यंत लग्नाला उशीर करतात, जरी खूप श्रीमंत, विशेषतः अभिजात, पूर्वी विवाहित, परंतु ते लोकसंख्येतील अल्पसंख्याक होते. इंग्लंडसाठी उपलब्ध आकडेवारीनुसार १४ व्या शतकापर्यंत ही स्थिती होती. हा नमुना इंग्रजी कॉमन लॉ मध्ये परावर्तित झाला होता, जो विवाहासाठी वैधानिक बलात्कार कायदे आणि संमतीचे वय स्थापित करणारा पश्चिम युरोपमधील पहिला होता. 1275 मध्ये, 12 किंवा 14 वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या मुलींशी (स्रोतांच्या स्पष्टीकरणावर अवलंबून) लैंगिक संबंधांना गुन्हेगार ठरवण्यात आले; 1576 मध्ये 10 वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या लोकांसाठी अधिक कठोर शिक्षा असलेला दुसरा कायदा लागू करण्यात आला. 18व्या शतकाच्या उत्तरार्धात आणि

19व्या शतकाच्या सुरुवातीस, ब्रिटिश वसाहती प्रशासनाने भारतीय उपखंडातील हिंदू आणि मुस्लिम मुलींसाठी लग्नाच्या वयोमर्यादेची सुरुवात केली.

१८व्या शतकात सीरियात राहणाऱ्या एका स्कॉटिश वैद्यांनी नोंदवले की स्थानिकांनी त्यांच्या मुलांसाठी लहान वयातच विवाह करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु मुलगी "वयाची" होईपर्यंत विवाह पार पडला नाही. 19 व्या शतकातील पॅलेस्टाईनमधील पुरावे असे सूचित करतात की पतींनी काहीवेळा त्यांच्या बायका तारुण्यापर्यंत पोहोचण्यापूर्वी लैंगिक संबंध सुरू केले होते, परंतु ही एक दुर्मिळ घटना होती, ज्याची सामाजिकरित्या निंदा केली गेली आणि शरिया न्यायालयांनी त्याची निंदा केली. 1830 च्या दशकात लिहिताना, एडवर्ड विल्यम लेनने निरीक्षण केले की काही इजिप्शियन मुली 16 वर्षांच्या वयापर्यंत अविवाहित राहिल्या, परंतु सामाजिक आर्थिक परिवर्तन, शैक्षणिक सुधारणा आणि आधुनिकतेने महत्त्वपूर्ण बदल घडवून आणले. 1920 पर्यंत, 10% पेक्षा कमी इजिप्शियन महिलांनी 20 वर्षांच्या आधी लग्न केले. 1923 मध्ये, इजिप्तच्या संसदेने महिलांसाठी 16 आणि पुरुषांसाठी 18 वर्षे विवाहाचे किमान वय निश्चित केले.

19व्या शतकाच्या उत्तरार्धात, युनायटेड स्टेट्समध्ये जन्मलेल्या 13 ते 18% श्वेत महिलांचे पहिले लग्न हे 18 वर्षाखालील मुलींचे होते.

धार्मिक नियम आणि कायदे

इतिहासात प्रचलित असलेल्या बहुतेक धर्मांनी विवाहासाठी किमान वय स्थापित केले आहे. ख्रिश्चन कॅनन कायद्याने तारुण्य सुरू होण्यापूर्वी मुलींचे लग्न करण्यास मनाई केली आहे. कॅथोलिक चर्चमध्ये, 1917 च्या कॅनन कायद्याच्या संहितेपूर्वी, विरघळणाऱ्या विवाहासाठी (*स्पॉन्सॅलिया डी फ्युचुरो*) किमान वय सात वर्षे होते. वैध विवाहासाठी किमान वय यौवन होते, किंवा पुरुषांसाठी 14 आणि

स्त्रियांसाठी 12 होते. कॅनन कायद्याच्या 1917 संहितेने वैध विवाहासाठी किमान वय पुरुषांसाठी 16 आणि स्त्रियांसाठी 14 केले. 1983 च्या कॅनन कायद्याने वैध विवाहासाठी किमान वय पुरुषांसाठी 16 आणि महिलांसाठी 14 ठेवले होते. : सी. 1083 §1 इंग्रजी चर्चच्या कायद्याने तरुणपणाच्या वयाच्या आधी मुलीचे लग्न करण्यास मनाई केली होती.

ज्यू हलखिस्ट आणि रब्बी वडिलांना मुलगी अल्पवयीन असताना तिच्याशी लग्न करण्यास मनाई करतात. [34][52][53][54] मुलगी जेव्हा तरुण स्त्री बनते तेव्हा तिच्याशी लग्न केले जाऊ शकते (हिब्रू: נא'רה , रोमनीकृत: *na'arah*), ज्याची व्याख्या 12-12½ वर्षांची मुलगी किंवा सुरू झालेली मुलगी अशी केली जाऊ शकते. तारुण्य [55][52][56] अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये, जसे की निर्वासन आणि छळाच्या काळात, 4-13 वर्षे वयोगटातील मुलींची त्यांच्या वडिलांकडून लग्न होऊ शकते संभोग करून विवाह करणे निषिद्ध आहे आणि फटके मारणे दंडनीय आहे. टॅल्मूड म्हणते की, "ज्यांनी मुलींशी लग्न केले ज्यांना अद्याप मुले जन्माला येत नाहीत" ते " मसिहा येण्यास विलंब करतील ". पती-पत्नीमधील वयातील विस्तीर्ण अंतर, दोन्ही दिशेने, विरुद्ध सल्ला दिला जातो. एखाद्या तरुण मुलीचे लग्न एखाद्या वृद्धाशी करणे म्हणजे तिला वेश्याव्यवसाय करण्यास भाग पाडण्यासारखे निंदनीय म्हणून घोषित करण्यात आले. पुरुषाने ज्या वयात लग्न केले पाहिजे ते आदर्श वय 18 आहे. या वयाच्या आधी, त्याने आपला वेळ अभ्यासात घालवला पाहिजे आणि आपले जीवन व्यवस्थित केले पाहिजे.

पारंपारिक इस्लामिक कायद्यात विवाहाचे किमान वय परिभाषित केलेले नाही ; या विषयाची कायदेशीर चर्चा प्रामुख्याने महिलांच्या शारीरिक परिपक्वतावर केंद्रित आहे. शास्त्रीय सुन्नी न्यायशास्त्र वडिलांना त्यांच्या अल्पवयीन मुलीसाठी विवाह करार करण्याची परवानगी देते. विवाह पार पाडण्यासाठी योग्य वय, जे विवाह

करारावर स्वाक्षरी केल्यानंतर अनेक वर्षांनी होऊ शकते, वधू, वर आणि वधूच्या पालकांनी ठरवले पाहिजे कारण मध्ययुगीन न्यायशास्त्रज्ञांनी असे मानले होते की संभोगासाठी योग्यतेचे वय कायद्यासाठी खूप बदलू शकते. हे इस्लामिक संदेशात मुहम्मद यांनी मांडलेल्या उदाहरणावर आधारित होते, ज्याचे वर्णन मुस्लिमांनी अस्सल मानल्या गेलेल्या हदीस संग्रहात केले आहे. या स्रोतांनुसार, मुहम्मदने तिसरी पत्नी आयशा हिच्याशी लग्न केले, जेव्हा ती सहा वर्षांची होती [c] आणि ती नऊ वर्षांची असताना विवाह संपन्न झाला. [c][d] काही आधुनिक मुस्लिम लेखक आणि इस्लामिक विद्वान, जसे की अली गोमा, ज्यांनी इजिप्तचे ग्रँड मुफ्ती म्हणून काम केले होते, ते पारंपारिकपणे स्वीकारल्या जाणाऱ्या कथनावर शंका घेतात आणि इतर पुराव्यांच्या आधारे विश्वास ठेवतात की आयशा तिच्या किशोरवयीन वयात होती. तिचे लग्न सर्वसाधारण नियमानुसार, संभाव्य शारीरिक हानीच्या कारणास्तव मुलींना "ते सहन करू शकत नाही" साठी संभोग प्रतिबंधित होता. संबंधित पक्षांमधील शारीरिक परिपक्वता संबंधित विवाद न्यायाधीशांद्वारे सोडवले जातील, संभाव्यतः महिला तज्ञ साक्षीदाराच्या तपासणीनंतर. ऑट्टोमन साम्राज्यातील इस्लामिक कौटुंबिक कायद्याच्या 1917 च्या कोडिफिकेशनने लग्नासाठी योग्यतेचे वय, जे मुलांसाठी 18 आणि मुलींसाठी 17 आणि लग्नाचे किमान वय, मुलांसाठी 12 आणि 9 असे निर्धारित केले होते. मुली लैंगिक परिपक्वतेचा पुरावा न्यायालयात स्वीकारला गेला असेल तरच योग्यतेच्या वयापेक्षा कमी वयाच्या विवाहास परवानगी होती, तर किमान वयाखालील विवाह निषिद्ध होता. 20 व्या शतकादरम्यान, मध्यपूर्वेतील बहुतेक देशांमध्ये शरिया-आधारित कायद्याने, मुलांसाठी किमान वय 15-16 आणि मुलींसाठी 13-16 पर्यंत वाढवताना, योग्यतेचे वय परिभाषित करण्यासाठी ऑट्टोमन उदाहरणाचे पालन केले. २०१९ मध्ये, सौदी अरेबियाने लग्नाचे वय १८ वर्षे केले.

हिंदू धर्मात वेदांमध्ये , विशेषतः ऋग्वेद आणि अथर्ववेदात काही श्लोक आहेत जे सूचित करतात की वैदिक काळात मुलींची लग्ने वयात येण्याआधी आणि यौवनावस्थेतही केली जात होती कारण त्यांना परिपक्व मानले जात होते. काही सुरुवातीच्या धर्मशास्त्रात असेही नमूद केले आहे की मुलींनी वयात आल्यावर त्यांचे लग्न केले पाहिजे तर काही ग्रंथांमध्ये लग्नाचे वय तारुण्याआधी वाढवले आहे. मनुस्मृतीमध्ये , एखाद्या पित्याने आपल्या मुलीवर अन्याय केला असे मानले जाते, जर तो तारुण्याआधी तिचे लग्न करू शकला नाही आणि जर मुलीचे वयात आल्यानंतर तीन वर्षांपेक्षा कमी कालावधीत लग्न झाले नाही, तर ती स्वतः पतीचा शोध घेऊ शकते. तथापि, आधुनिक भारतात, हिंदू विवाह कायदा आणि विशेष विवाह कायदा या दोन्हीनुसार विवाहाचे किमान वय पुरुषांसाठी २१ वर्षे आणि स्त्रियांसाठी १८ वर्षे आहे . हिंदू विवाह कायदा बौद्ध, जैन आणि शीखांसह सर्व हिंदूंसाठी लागू आणि वैध आहे जे एकूणच भारतीय लोकसंख्येच्या ८३% पेक्षा जास्त आहेत.

२१ व्या शतकाच्या सुरुवातीस, बहुतेक देशांनी विवाहासाठी किमान वय १८ वर्षे स्थापित करणारे कायदे लागू केले होते. तथापि, यापैकी बऱ्याच देशांमध्ये, काही अपवादांनी पालकांच्या संमतीने आणि/किंवा न्यायालयाच्या निर्णयाने या वयाच्या आधी लग्नाला परवानगी दिली. काही देशांमध्ये, धार्मिक विवाह अजूनही राज्य अधिकार्यांकडून मान्यताप्राप्त आहे, तर इतरांमध्ये, नोंदणीकृत नागरी विवाह अनिवार्य आहे.

लिंगानुसार प्रभाव

बालविवाहाचे मुलींवर त्यांचे आरोग्य (मानसिक आणि शारीरिक), शिक्षण आणि सामाजिक विकासाच्या दृष्टीकोनातून चिरस्थायी परिणाम होतात. हे परिणाम

पौगंडावस्थेपर्यंत टिकून राहतात. विकसनशील देशांमध्ये 15 ते 19 वयोगटातील मुलींच्या मृत्यूचे सर्वात सामान्य कारण म्हणजे गर्भधारणा आणि बाळंतपण. नायजरमध्ये, बालविवाहाचे जगातील सर्वाधिक प्रमाण असल्याचा अंदाज आहे, अंदाजे चार मुलींपैकी तीन मुली त्यांच्या 18 व्या वाढदिवसापूर्वी विवाह करतात .

काही वेळा मुलांचे लग्न लहानपणीच केले जाते, जवळजवळ नेहमीच अल्पवयीन मुलीशी. युनिसेफने असे म्हटले आहे की "मुलींवर या प्रथेचा विषम परिणाम होतो. जागतिक स्तरावर, मुलांमध्ये बालविवाहाचे प्रमाण मुलींच्या तुलनेत फक्त एक-सहांश आहे." अल्पवयीन मुलांवरील बालविवाहाच्या परिणामांवरील संशोधन कमी आहे, जे संशोधकांनी सांगितले आहे कारण मुलांचा समावेश असलेल्या बालविवाह कमी सामान्य आहेत आणि लवकर गर्भधारणा आणि बाळंतपणाच्या परिणामी मुलांना आरोग्यावर प्रतिकूल परिणाम होत नाहीत. मुलांवरील बालविवाहाच्या परिणामांमध्ये कुटुंबाची सोय, लवकर पितृत्व आणि शिक्षण आणि करिअरच्या संधींचा अभाव यासारख्या विशिष्ट जबाबदाऱ्यांसाठी तयार नसणे यांचा समावेश होतो. सप्टेंबर 2014 पर्यंत, 156 दशलक्ष जिवंत पुरुषांनी अल्पवयीन मुलांप्रमाणे लग्न केले होते.

बालवधूंच्या पहिल्या सखोल विश्लेषणात, युनिसेफने असे उघड केले की जगभरातील अंदाजे 115 दशलक्ष मुले आणि पुरुषांची लग्ने लहानपणीच झाली आहेत. यापैकी, 5 मधील 1, किंवा 23 दशलक्ष, मुलांचे वय 15 वर्षापूर्वी झाले होते. आकडेवारीनुसार, मध्य आफ्रिकन रिपब्लिकमध्ये पुरुषांमध्ये (28%) बालविवाहाचे प्रमाण सर्वाधिक आहे, त्यानंतर निकाराग्वा (19%) आहे. आणि मादागास्कर (13%). अंदाजानुसार बाल वधू आणि बाल वरांची एकूण संख्या 765 दशलक्ष आहे. 20 ते

24 वर्षे वयोगटातील 5 पैकी 1 तरुणींनी 30 पैकी 1 तरुण पुरुषांच्या तुलनेत त्यांच्या 18 व्या वाढदिवसापूर्वी लग्न केल्याने मुलींवर विषम परिणाम होतो.

कारणे

युनायटेड नेशन्स पॉप्युलेशन फंडच्या मते , बालविवाहाला प्रोत्साहन आणि बळकटी देणाऱ्या घटकांमध्ये गरिबी आणि आर्थिक जगण्याची धोरणे यांचा समावेश होतो; लैंगिक असमानता ; जमीन किंवा मालमत्तेचे सौदे सील करणे किंवा विवाद मिटवणे; लैंगिकतेवर नियंत्रण आणि कौटुंबिक सन्मानाचे संरक्षण; परंपरा आणि संस्कृती; आणि असुरक्षितता, विशेषतः युद्ध, दुष्काळ किंवा महामारी दरम्यान. इतर घटकांमध्ये कौटुंबिक संबंधांचा समावेश होतो ज्यामध्ये विवाह हे कुटुंबांमधील शक्तिशाली नातेसंबंध मजबूत करण्याचे साधन आहे.

हुंडा आणि वधूची किंमत

थाई प्रतिबद्धता समारंभात वधूच्या किंमतीचे पारंपारिक, औपचारिक सादरीकरण

मुलीला तिच्या लग्नात हुंडा देणे ही एक प्राचीन प्रथा आहे जी जगाच्या काही भागात, विशेषतः भारतीय उपखंडात चालू आहे . आईवडील मुलीच्या लग्नाला हुंडा म्हणून मालमत्ता देतात, जे बऱ्याच कुटुंबांसाठी आर्थिक आव्हान असते. हुंड्यासाठी

बचत करण्यात अडचण सामान्य होती, विशेषतः आर्थिक अडचणी, किंवा छळ, किंवा मालमत्तेची अनपेक्षित जप्ती आणि बचत. या अडचणींमुळे कुटुंबांना त्यांच्या मुलींच्या वयाची पर्वा न करता, हुंडा देण्याचे साधन मिळताच त्यांच्याशी लग्न करण्याचा दबाव होता. अशाप्रकारे, गोईटीनने नमूद केले आहे की युरोपीय ज्यू त्यांच्या मुलींशी लवकर लग्न करतील, एकदा त्यांनी हुंडा जमा केल्यावर.

वधूची किंमत म्हणजे वधूच्या पालकांना त्यांच्या मुलीशी लग्न करण्यास संमती देण्यासाठी वराने दिलेली रक्कम. काही देशांमध्ये, वधू जितकी लहान असेल तितकी वधूची किंमत जास्त असते. ही प्रथा आर्थिक प्रोत्साहन निर्माण करू शकते जिथे मुलींची मागणी तिच्या कुटुंबाकडून लवकर केली जाते आणि सर्वात जास्त बोली लावणाऱ्या व्यक्तीशी लग्न केले जाते. मुलींचे बालविवाह निराशाजनक आर्थिक परिस्थितीतून बाहेर पडण्याचा मार्ग म्हणून किंवा पालकांच्या उत्पन्नाचे साधन म्हणून कार्य करू शकतात. वधूची किंमत हे बालविवाह आणि बाल तस्करीचे आणखी एक कारण आहे .

वधूचे अपहरण

वधूच्या अपहरणाचे चित्रण

मुख्य लेख: वधू अपहरण

वधूचे अपहरण , ज्याला अपहरणाद्वारे विवाह किंवा कॅप्चर करून विवाह असेही म्हटले जाते, ही एक प्रथा आहे ज्यामध्ये पुरुष ज्या स्त्रीशी लग्न करू इच्छितो तिचे अपहरण करतो . वधूचे अपहरण जगभरात आणि संपूर्ण इतिहासात प्रचलित आहे. हे मध्य आशियातील देशांमध्ये, काकेशस प्रदेशात, आफ्रिकेतील काही भागांमध्ये, आग्नेय आशियातील ह्मोंग , मेक्सिकोमधील त्झेल्तल आणि युरोपमधील रोमानी लोकांमध्ये होत आहे.

बहुतेक राष्ट्रांमध्ये, विवाहाच्या वैध स्वरूपाऐवजी वधूचे अपहरण हा गुन्हा मानला जातो . त्याचे काही प्रकार सक्तीचे लग्न आणि अरेंज्ड मॅरेज यांच्यातील सातत्याच्या बरोबरीने पडत असल्याचे देखील पाहिले जाऊ शकते . तथापि, प्रथा कायद्याच्या विरोधात असतानाही, काही भागात न्यायिक अंमलबजावणी ढिलाई राहते. वधूचे अपहरण जगाच्या विविध भागांमध्ये होते, परंतु ते काकेशस आणि मध्य आशियामध्ये सर्वात सामान्य आहे. वधूचे अपहरण हा अनेकदा बालविवाहाचा प्रकार असतो. वधूच्या किमतीच्या प्रथेशी आणि ते देण्यास असमर्थता किंवा अनिच्छेशी संबंधित असू शकते.

छळ, जबरदस्ती स्थलांतर आणि गुलामगिरी

सामाजिक उलथापालथ जसे की युद्धे, मोठ्या लष्करी मोहिमा, सक्तीचे धार्मिक धर्मांतर , स्थानिकांना युद्धकैदी म्हणून घेणे आणि त्यांचे गुलामांमध्ये रूपांतर करणे, अटक करणे आणि लोकांचे जबरदस्तीने स्थलांतर करणे याने अनेकदा योग्य वराला दुर्मिळ वस्तू बनवले. वधूचे कुटुंब उपलब्ध असलेल्या कोणत्याही पदवीधरांना शोधून काढतील आणि त्यांच्या नियंत्रणाबाहेरच्या घटनांनी मुलगा दूर जाण्यापूर्वी त्यांचे त्यांच्या मुलींशी लग्न करतील. युरोपमधील रोमा आणि ज्यू लोकांचा छळ आणि विस्थापन , अटलांटिक पलीकडे पश्चिम आफ्रिकेतील विविध वांशिक

गटांकडून वृक्षारोपणासाठी गुलाम मिळविण्याच्या वसाहती मोहिमा आणि अफगाणिस्तानच्या हिंदुकुश ओलांडून भारतातून हिंदू गुलाम मिळवण्यासाठी इस्लामिक मोहिमा ही काही मालमत्ता आणि कामासाठी होती. 19व्या शतकापूर्वी बालविवाहाची प्रथा वाढवणाऱ्या ऐतिहासिक घटना.

सेफर्डि ज्यू समुदायांमध्ये, 10व्या ते 13व्या शतकापर्यंत, विशेषतः मुस्लिम स्पेनमध्ये बालविवाह वारंवार होत आहेत. ज्यू समुदायाला स्पेनमधून हद्दपार केल्यानंतर आणि ऑट्टोमन साम्राज्यात पुन्हा स्थायिक झाल्यानंतर ही प्रथा तीव्र झाली. पूर्व सेफार्डिक ज्यूंमधील बालविवाह इस्लामिक बहुसंख्य प्रदेशांमध्ये 18 व्या शतकापर्यंत चालू राहिले.

भीती, गरिबी, सामाजिक दबाव आणि संरक्षणाची भावना

इंग्रजी रंगमंचावरील अभिनेत्री एलेन टेरीचे वयाच्या १६ ते ४६ वर्षीय जॉर्ज फ्रेडरिक वॅट्सशी लग्न झाले होते, हे लग्न तिच्या पालकांना फायदेशीर ठरेल असे

वाटत होते; नंतर तिने सांगितले की ती बालवधू म्हणून अस्वस्थ आहे. टेरी यांचे 1928 मध्ये वयाच्या 81 व्या वर्षी निधन झाले.

सामाजिक असुरक्षिततेची भावना ही जगभरातील बालविवाहांचे कारण आहे. उदाहरणार्थ, नेपाळमध्ये, प्रौढ मुली (गेल्या 18 वर्षांच्या) घरी राहिल्यास पालकांना सामाजिक कलंकाची भीती वाटते. इतरांना बलात्कारासारख्या गुन्ह्यांची भीती वाटते, जे केवळ क्लेशकारकच नाही तर मुलीला अशा गुन्ह्याची बळी पडल्यास तिला कमी स्वीकारले जाऊ शकते. उदाहरणार्थ, मुली जर कुमारी नसतील तर त्यांना लग्नासाठी पात्र समजले जाणार नाही. इतर संस्कृतींमध्ये, अविवाहित मुलगी बेकायदेशीर नातेसंबंधात गुंतू शकते, [107] किंवा पळून जाऊ शकते, ज्यामुळे तिच्या भावंडांना कायमचा सामाजिक दोष निर्माण होऊ शकतो, किंवा गरीब कुटुंबाला प्रौढांसाठी पदवीधर शोधणे अशक्य होऊ शकते अशी भीती असते. त्यांच्या सामाजिक आर्थिक गटातील मुली. अशी भीती आणि सामाजिक दबाव बालविवाहास कारणीभूत ठरतात. समाजात बालविवाह हा एक सामाजिक रूढी असल्यामुळे बालविवाहाचे उच्चाटन त्या सामाजिक नियमांमध्ये बदल घडवून आणले पाहिजे. बालविवाहाच्या प्रचलीत बदल घडवून आणण्यासाठी समाजाची मानसिकता आणि बालवधूसाठी काय योग्य परिणाम होईल असे मानले जाते.

अत्यंत गरिबीत असलेल्या कुटुंबांना मुलींना आर्थिक ओझे समजू शकते. जर त्यांना मूल वाढवणे परवडत नसेल, तर मुलीसाठी बालविवाह करणे हा तिच्या आर्थिक सुरक्षेची खात्री करण्याचा एक मार्ग म्हणून पाहिला जाऊ शकतो आणि त्यामुळे तिला तसेच तिच्या पालकांना फायदा होतो. ज्यू समुदायाच्या इतिहासाच्या पुनरावलोकनांमध्ये, विद्वान दारिद्र्य, वरांची कमतरता आणि अनिश्चित सामाजिक आणि आर्थिक परिस्थिती हे वारंवार बालविवाहांचे कारण असल्याचा दावा करतात.

दक्षिण लेबनॉनमधील एका सामुदायिक केंद्रात तरुण सीरियन निर्वासित मुलींनी काढलेली रेखाचित्रे बालविवाह रोखण्यास प्रोत्साहन देतात.

बालविवाहास कारणीभूत असणारा एक अतिरिक्त घटक म्हणजे लहान वयातील विवाह संरक्षण प्रदान करते असा पालकांचा विश्वास आहे. पालकांना असे वाटते की लग्नामुळे त्यांच्या मुलीला लैंगिक संबंधांपासून संरक्षण आणि लैंगिक संक्रमणापासून सुरक्षिततेची भावना मिळते. तथापि, प्रत्यक्षात, तरुण मुली मोठ्या पुरुषांशी लग्न करतात, ज्यामुळे त्यांना लैंगिक संक्रमित संसर्ग होण्याचा धोका वाढतो.

विवाहाच्या माध्यमातून होणारे संरक्षण हे संघर्षाच्या सेटिंग्जमध्ये विशिष्ट भूमिका बजावू शकते. कुटुंबांनी त्यांच्या तरुण मुलींना अधिक चांगल्या प्रकारे संरक्षित केले जाईल या आशेने सशस्त्र गट किंवा लष्करी सदस्यांशी लग्न केले जाऊ शकते. मुलींना सशस्त्र गटांकडून नेले जाऊ शकते आणि जबरदस्तीने लग्न केले जाऊ शकते.

अनेक समुदायांमध्ये, लहान वयात मुलींचे लग्न करण्याचा सामाजिक दबाव असतो. ही प्रथा सहसा सांस्कृतिक नियमांद्वारे आणि सामाजिक आणि आर्थिक स्थिरता प्रदान करते या विश्वासाने न्याय्य ठरते.

हवामान आपत्ती

2023 मध्ये, ओहायो राज्य संशोधक, फिओना डोहर्टी, स्मिता राव आणि एंजेलिस रॅडनी यांच्या नेतृत्वाखालील अभ्यासात असे आढळून आले की हवामान बदलाशी संबंधित पर्यावरणीय आपत्तींमध्ये होणारी वाढ ही किमान 20 देशांमध्ये बालविवाह वाढण्यास कारणीभूत ठरत आहे. २०२२ मध्ये अभूतपूर्व पुरानंतर पाकिस्तानमध्ये बालविवाहाच्या प्रमाणात लक्षणीय वाढ झाल्याचे नोंदवले गेले आहे.

धर्म, संस्कृती आणि नागरी कायदा

बहुसंख्य देशांमध्ये सामान्य विवाहयोग्य वय 18 असले तरी, बहुतेक अधिकार क्षेत्रे पालकांच्या आणि/किंवा न्यायिक संमतीने अल्पवयीन तरुणांसाठी अपवादांना परवानगी देतात. असे कायदे विकसनशील देशांपुरते मर्यादित नाहीत किंवा राज्याच्या धर्मापुरतेही मर्यादित नाहीत. काही देशांमध्ये, धार्मिक विवाहाला स्वतःच कायदेशीर वैधता असते, तर इतरांमध्ये ती नसते, कारण नागरी विवाह बंधनकारक आहे. लॅटिन चर्चमध्ये समाविष्ट असलेल्या कॅथोलिकांसाठी, 1983 च्या कॅनन कायद्याने वैध विवाहासाठी किमान वय पुरुषांसाठी 16 आणि महिलांसाठी 14 निर्धारित केले आहे. 2015 मध्ये, स्पेनने लग्नाचे किमान वय मागील 14 वरून 18 (कोर्टाच्या संमतीने 16) वाढवले. मेक्सिकोमध्ये, 18 वर्षांखालील लग्नाला पालकांच्या संमतीने परवानगी आहे, मुलींचे वय 14 ते वय. मुलांसाठी 16. युक्रेनमध्ये, २०१२ मध्ये, कौटुंबिक संहितेमध्ये मुली आणि मुलांसाठी विवाहयोग्य वय १८ वर्षे करण्यासाठी सुधारण्यात आले होते, ज्यामध्ये न्यायालयांना विवाह 16 वर्षे वयापासून विवाह करण्याची परवानगी देण्यात आली होती. तरुणांचे सर्वोत्तम हित.

अमेरिकेतील अनेक राज्ये न्यायालयाच्या परवानगीने बालविवाहांना परवानगी देतात . 2015 पासून, संपूर्ण कॅनडामध्ये किमान विवाहयोग्य वय 16 आहे. कॅनडामध्ये, बहुसंख्य वय प्रांत/प्रदेशानुसार 18 किंवा 19 वर सेट केले जाते, म्हणून या वयाखालील अल्पवयीन मुलांवर अतिरिक्त निर्बंध आहेत (म्हणजे पालक आणि न्यायालयाची संमती). फौजदारी संहिता अंतर्गत, कला. 293.2 16 वर्षांपेक्षा कमी वयाचा विवाह असे वाचतो: "जो कोणी विवाहित व्यक्तीपैकी एक 16 वर्षांपेक्षा कमी वयाचा आहे हे जाणून विवाह संस्कार किंवा समारंभ साजरे करतो, मदत करतो किंवा त्यात सहभागी होतो, तो अदखलपात्र गुन्ह्यासाठी दोषी आहे आणि त्याला कारावासाची शिक्षा होऊ शकते. पाच वर्षांपेक्षा जास्त नसलेली मुदत." नागरी विवाह

कायदा देखील सांगते: "2.2 16 वर्षापेक्षा कमी वयाची कोणतीही व्यक्ती विवाह करू शकत नाही." यूकेमध्ये, इंग्लंड आणि वेल्समध्ये तसेच नॉर्दर्न आयर्लंडमध्ये आणि स्कॉटलंडमध्ये पालकांच्या संमतीशिवाय 16-17 वर्षांच्या मुलांसाठी लग्नाला परवानगी आहे. तथापि, वैवाहिक कारणे कायदा १९७३ अंतर्गत १६ वर्षाखालील व्यक्तीचा विवाह रद्दबातल ठरतो. संयुक्त राष्ट्र लोकसंख्या निधीने पुढील गोष्टी सांगितल्या आहेत:

2010 मध्ये, 158 देशांनी नोंदवले की पालकांच्या संमतीशिवाय किंवा संबंधित प्राधिकरणाच्या मंजूरीशिवाय 18 वर्षे हे महिलांसाठी विवाहासाठी किमान कायदेशीर वय आहे. तथापि, 146 देशांमध्ये, राज्य किंवा प्रथागत कायदा 18 वर्षापेक्षा कमी वयाच्या मुलींना पालकांच्या किंवा इतर प्राधिकरणांच्या संमतीने लग्न करण्याची परवानगी देतो; 52 देशांमध्ये, 15 वर्षाखालील मुली पालकांच्या संमतीने लग्न करू शकतात. याउलट, 180 देशांतील पुरुषांमध्ये संमतीशिवाय विवाहासाठी 18 हे कायदेशीर वय आहे. याव्यतिरिक्त, 105 देशांमध्ये, मुले पालकांच्या किंवा संबंधित प्राधिकरणाच्या संमतीने लग्न करू शकतात आणि 23 देशांमध्ये, 15 वर्षाखालील मुले पालकांच्या संमतीने लग्न करू शकतात.

कमी कायदेशीररित्या परवानगी असलेल्या विवाहाचे वय बालविवाहांचे उच्च दर कारणीभूत ठरत नाही. तथापि, कायद्याने घातलेले निर्बंध आणि पहिल्या लग्नाचे सरासरी वय यांच्यात परस्परसंबंध आहे. युनायटेड स्टेट्समध्ये, 1960 च्या जनगणनेच्या आकडेवारीनुसार, 3.5% मुलींचे विवाह 16 वर्षांच्या आधी झाले, तर अतिरिक्त 11.9% मुलींचे विवाह 16 ते 18 च्या दरम्यान झाले. विवाहाची वयोमर्यादा कमी असलेल्या राज्यांमध्ये बालविवाहांचे प्रमाण जास्त आहे. नागरी कायद्यातील विवाहाचे उच्च वय आणि बालविवाहाची वारंवार नोंद असलेला हा संबंध इस्लाम राज्य धर्म असलेल्या देशांमध्ये तुटतो. इस्लामिक राष्ट्रांमध्ये, अनेक देश त्यांच्या

नागरी संहितेच्या कायदांतर्गत मुलींच्या बालविवाहाला परवानगी देत नाहीत, परंतु या सर्व राष्ट्रांमधील राज्य-मान्यताप्राप्त शरिया धार्मिक कायदे आणि न्यायालयांना नागरी संहिता ओव्हरराइड करण्याचा अधिकार आहे आणि अनेकदा करतात. युनिसेफचा अहवाल आहे की जगातील सर्वात जास्त बालविवाहाचे प्रमाण असलेले आठ राष्ट्र म्हणजे नायजर (७५%), चाड (७२%), माली (७१%), बांगलादेश (६४%), गिनी (६३%), मध्य आफ्रिकन. प्रजासत्ताक (61%), मोझांबिक (56%), आणि नेपाळ (51%).

धार्मिक स्रोतांमध्ये विवाहयोग्य वय

यहुदी धर्म

प्राचीन रब्बींनी प्रत्येक इस्रायलीसाठी लग्नाचे वय 18 वर्षे ठरवले; किशोरवयीन विवाहात पुरुषांचे लग्न 20 वर्षांनी होणे अपेक्षित आहे आणि महिला अविवाहित राहू शकतात परंतु ब्रह्मचारी असणे आवश्यक आहे.

रॅबिनिक यहुदी धर्मात, पुरुष 13 वर्षे आणि एक दिवसाचे होईपर्यंत आणि तारुण्य पूर्ण होईपर्यंत लग्नाला संमती देऊ शकत नाहीत. वयाच्या वीस वर्षापर्यंत त्यांना अल्पवयीन मानले जाते. समान नियम महिलांना लागू होतात, त्यांचे वय 12 वर्षे आणि एक दिवस वगळता. जर महिलांमध्ये तारुण्यकाळाची कोणतीही चिन्हे दिसत नाहीत आणि पुरुषांमध्ये यौवनाची कोणतीही चिन्हे दिसत नाहीत किंवा नपुंसकत्व दिसून येते, तर ते वयाच्या 35 व्या वर्षी आपोआप प्रौढ होतात आणि लग्न करू शकतात.

पती-पत्नीमधील वयाचे मोठे अंतर, दोन्ही दिशेने, अविवेकी म्हणून सल्ला दिला जातो. एका तरुण स्त्रीने लक्षणीय वृद्ध पुरुषाशी लग्न करणे विशेषतः

समस्याप्रधान आहे: एखाद्या तरुण मुलीचे वृद्ध व्यक्तीशी लग्न करणे हे तिला वेश्याव्यवसायात भाग पाडण्यासारखे निंदनीय म्हणून घोषित केले गेले.

केतनह (शाब्दिक अर्थ "छोटा [एक]") 3 वर्षे ते 12 वर्षे आणि एक दिवस या दरम्यानची कोणतीही मुलगी होती; ती तिच्या वडिलांच्या अधिकाराच्या अधीन होती आणि तो तिच्या कराराशिवाय तिच्यासाठी लग्न करू शकत होता. तथापि, परिपक्वतेच्या वयापर्यंत पोहोचल्यानंतर, तिला विवाहित मानले जाण्यासाठी लग्नाला सहमती द्यावी लागेल.

ख्रिश्चन धर्म

कॅथोलिक चर्चमध्ये विवाहासाठी संमतीचे किमान वय मुलींसाठी 14 आणि मुलांसाठी 16 आहे. अल्पवयीन असणं ही एक अडचण आहे . म्हणजेच, अल्पवयीन वधू किंवा वर यांचा समावेश असलेला विवाह वैधानिकदृष्ट्या अवैध आहे. बिशपची परिषद लग्नासाठी उच्च वयाचा अवलंब करू शकते, परंतु त्या बाबतीत, उच्च वय केवळ प्रतिबंधात्मक अडथळा निर्माण करते, म्हणजे, चर्चच्या किमान वयापेक्षा जास्त परंतु कॉन्फरन्सने ठरवलेल्या त्यापेक्षा कमी वधू किंवा वरचा समावेश असलेला विवाह वैध आहे. पण बेकायदेशीर. नागरी प्राधिकरणाच्या निर्देशाविरुद्ध विवाह करण्यास परवानगी देण्यासाठी सामान्य व्यक्तीची परवानगी आवश्यक असते , जी, विवाहाच्या वयाशी संबंधित समंजस आणि समान कायदांच्या बाबतीत, सहसा दिली जात नाही. एखाद्या अल्पवयीन मुलाच्या लग्नाच्या बाबतीतही सामान्य व्यक्तीची परवानगी आवश्यक असते जेव्हा त्यांच्या पालकांना त्याच्या लग्नाची माहिती नसते किंवा त्यांच्या पालकांनी लग्नाला वाजवीपणे विरोध केला असेल.

इस्लाम

शास्त्रीय इस्लामिक कायद्यामध्ये, वैवाहिक संबंधांसाठी योग्यता ही शारीरिक परिपक्वता (बुलघ) आणि मानसिक परिपक्वता (रश्द) वर सशर्त असते. शास्त्रीय न्यायशास्त्रज्ञांनी विवाहाचे किमान वय निश्चित केले नाही कारण त्यांचा असा विश्वास नव्हता की प्रत्येकजण विशिष्ट वयात परिपक्वता गाठतो. बुचलर आणि श्लेटर यांचे निरीक्षण आहे की "शास्त्रीय इस्लामिक कायदानुसार विवाहयोग्य वय यौवनाच्या घटनेशी एकरूप आहे. यौवनाची संकल्पना शारीरिक परिपक्वताची चिन्हे दर्शवते जसे की उत्सर्जन वीर्य किंवा मासिक पाळी सुरू होणे." इस्लामिक न्यायशास्त्राच्या पारंपारिक शाळा (माधाहिब) खालीलप्रमाणे विवाहासाठी पूर्ण कायदेशीर क्षमतेचे वय परिभाषित करतात:

	पुरुष वय	स्त्री वय	नोंदस
शफी	१५	१५	
हनबली	१५	१५	
मालकी	१७	१७	
हनाफी	१२-१८	९-१७	विवाहयोग्य वय म्हणजे जेव्हा एखादी व्यक्ती तारुण्याला पोहोचते, जे व्यक्तीपरत्वे बदलू शकते. सूचीबद्ध वयोगट म्हणजे जेव्हा हनाफी पुरुष आणि मादींमध्ये यौवन होते असे मानतात. [१३५]
जाफरी	१५	१	शिया

Büchler आणि Schlater यांच्या मते, विवाहयोग्य वय नागरी कायद्यांतर्गत कायदेशीर बहुसंख्य सारखे नसले तरी, या वयोमर्यादा अनुरूप असू शकतात.

ऑट्टोमन साम्राज्यातील इस्लामिक कौटुंबिक कायद्याच्या 1917 च्या कोडिफिकेशनमध्ये विवाहासाठी योग्यतेचे वय, जे मुलांसाठी 18 आणि मुलींसाठी 17 आणि विवाहासाठी किमान वय निर्धारित करण्यात आले होते, जे कायदेशीर बहुसंख्य पारंपारिक हनाफी वयाचे पालन करते. मुलांसाठी 12 आणि मुलींसाठी 9. लैंगिक परिपक्वतेचा पुरावा न्यायालयात स्वीकारला गेला असेल तरच योग्यतेच्या वयापेक्षा कमी वयाच्या विवाहास परवानगी होती, तर किमान वयाखालील विवाह निषिद्ध होता. 20 व्या शतकादरम्यान, मध्यपूर्वेतील बहुतेक देशांनी योग्यतेचे वय परिभाषित करताना ऑट्टोमन उदाहरणाचे पालन केले, तर मुलांसाठी किमान वय 15 किंवा 16 आणि मुलींसाठी 13-16 पर्यंत वाढवले. पात्रतेच्या वयापेक्षा कमी वयाचा विवाह न्यायाधीश आणि किशोरवयीन मुलाच्या कायदेशीर पालकांच्या मान्यतेच्या अधीन आहे. विवाहासाठी योग्यता आणि किमान वय यात फरक न करता इजिप्त मुलांसाठी 18 आणि मुलींसाठी 16 वयोमर्यादा सेट करून या पॅटर्नपासून दूर गेला. २०२० मध्ये, सौदी अरेबियाने १८ वर्षांखालील सर्व विवाहांवर अधिकृतपणे बंदी घातली. बालविवाहावर बंदी घालण्याच्या प्रयत्नाला सुरुवातीला ज्येष्ठ पाद्रींनी विरोध केला, ज्यांनी असा युक्तिवाद केला की स्त्री तारुण्यवस्थेत पोहोचते. तथापि, २०१९ पर्यंत सौदी शूरा कौन्सिलने १५ वर्षांखालील विवाह बेकायदेशीर ठरवले होते आणि १८ वर्षांखालील विवाहासाठी न्यायालयाची परवानगी आवश्यक होती.

राजकारण आणि आर्थिक संबंध

1697 मध्ये सॅवॉयच्या मेरी अँडलेडचा बालविवाह , वय 12 वर्षे लुईशी, जो फ्रान्सचा वारस 15 वर्षांचा होता. या विवाहामुळे राजकीय युती झाली.

बालविवाह सामाजिक-आर्थिक स्थितीवर अवलंबून असू शकतात. काही संस्कृतींमधील अभिजात वर्ग, जसे की युरोपियन सरंजामशाही युगात बालविवाहाचा वापर राजकीय संबंध सुरक्षित करण्यासाठी एक पद्धत म्हणून केला जातो. कुटुंबे त्यांच्या मुलांचे लग्न लावून राजकीय आणि/किंवा आर्थिक संबंध दृढ करू शकले. कुटुंब आणि मुले यांच्यातील विवाह बंधनकारक करार मानला जातो. वैवाहिक संबंध तोडण्यामुळे कुटुंबासाठी आणि स्वतः विवाहित व्यक्तींसाठी गंभीर परिणाम होऊ शकतात.

भारतातील बालविवाह

1900 मध्ये, राणा प्रताप कुमारी, वयाच्या 12, वयाच्या 16 वर्षांच्या कृष्णराजा वाडियार चतुर्थाशी विवाह केला. दोन वर्षांनंतर, त्यांना ब्रिटिश भारताच्या अंतर्गत म्हैसूरचा महाराजा म्हणून मान्यता मिळाली .

युनिसेफच्या "स्टेट ऑफ द वर्ल्ड्स चिल्ड्रेन-2009" अहवालानुसार, भारतातील 20-24 वयोगटातील 47% महिलांनी 18 वर्षांच्या कायदेशीर वयाच्या आधी लग्न केले आहे, तर 56% ग्रामीण भागात 18 वर्षांच्या आधी विवाह करतात. अहवालात असेही दिसून आले आहे की जगातील 40% बालविवाह भारतात होतात. आफ्रिकेप्रमाणेच, युनिसेफचा हा अहवाल १९९९ मधील एका लहान नमुना सर्वेक्षणातून प्राप्त झालेल्या डेटावर आधारित आहे . विद्वान भारतासाठी कमी घटना दर नोंदवतात. राज इत्यादींच्या मते, 2005 च्या लहान नमुना घरगुती सर्वेक्षणाच्या आकडेवारीनुसार 22% मुलींचे लग्न 16-18 वयोगटात झाले आहे, भारतातील 20% मुलींचे लग्न 13 ते 16 वयोगटात झाले आहे आणि 2.6% मुलींचे लग्न 13 वर्षापूर्वी झाले आहे. 2011 नुसार देशभरात भारताच्या जनगणनेनुसार, भारतातील स्त्रियांचे लग्नाचे सरासरी वय २१ आहे. २००९ च्या प्रतिनिधी सर्वेक्षणानुसार भारतातील बालविवाह दर ७% पर्यंत घसरला. 2001 च्या जनगणनेच्या अहवालात, भारताच्या जनगणनेने 10 वर्षांखालील शून्य विवाहित मुली, 10-14 वयोगटातील 59.2 दशलक्ष मुलींपैकी 1.4 दशलक्ष विवाहित मुली आणि 46.3 दशलक्ष वयोगटातील मुलींपैकी 11.3 दशलक्ष विवाहित मुली नमूद केल्या आहेत. 15-19 (ज्यात 18-19 वयोगटाचा समावेश आहे). 2011 साठी, भारताच्या जनगणनेनुसार 18 वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या विवाहित स्त्रियांपैकी बालविवाहाचे प्रमाण 3.7% पर्यंत खाली घसरले आहे.

बालविवाह प्रतिबंध कायदा 1929 वसाहती भारतावरील ब्रिटीश राजवटीच्या काळात संमत करण्यात आला. हिंदू, बौद्ध, ख्रिश्चन आणि भारतातील बहुतेक

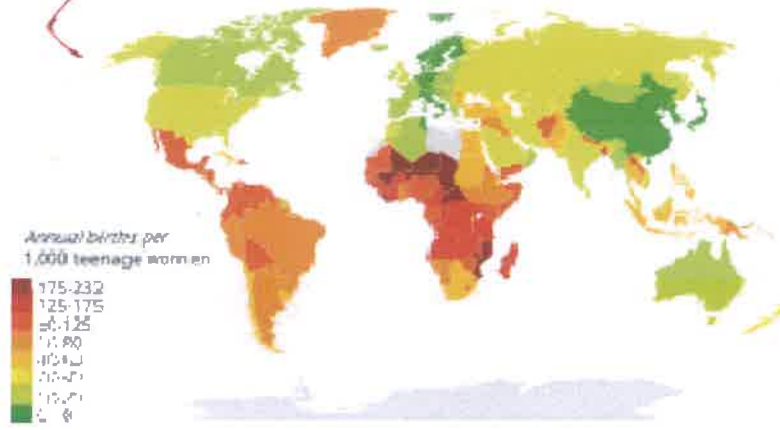
लोकांसाठी २१ वर्षापेक्षा कमी वयाच्या पुरुषाचा किंवा १८ वर्षापेक्षा लहान असलेल्या स्त्रीचा विवाह करण्यास मनाई आहे. तथापि, हा कायदा भारताच्या १६५ दशलक्ष मुस्लिम लोकसंख्येला लागू होत नाही आणि सध्या लागू होत नाही आणि फक्त भारतातील हिंदू, ख्रिश्चन, जैन, शीख आणि इतर धार्मिक अल्पसंख्याकांना लागू होतो. कायदा आणि धर्माचा हा दुवा ब्रिटीश वसाहतवादी राजवटीने १९३७ च्या भारतीय मुस्लिम वैयक्तिक कायदा (शरीयत) ऍप्लिकेशन ऍक्टमध्ये संहिताबद्ध केलेल्या मुस्लिम वैयक्तिक कायदांद्वारे औपचारिक केला गेला. या मुस्लिम वैयक्तिक कायदानुसार भारतातील मुस्लिम मुली ज्या वयात कायदेशीररित्या विवाह करू शकतात. , १९ आहे, आणि तिच्या पालकाने (वाली) ती लैंगिकदृष्ट्या प्रौढ असल्याचे ठरवल्यास कमी असू शकते. गेल्या २५ वर्षांत, ऑल इंडिया मुस्लिम पर्सनल लॉ बोर्ड आणि इतर मुस्लिम नागरी संघटनांनी बालविवाहाविरुद्ध भारतव्यापी कायदांना आणि अंमलबजावणीच्या कारवाईला सक्रिय विरोध केला आहे; त्यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की भारतीय मुस्लिम कुटुंबांना १५ किंवा १२ वर्षांच्या मुलीशी लग्न करण्याचा धार्मिक अधिकार आहे. १.२ अब्जाहून अधिक लोकसंख्या असलेल्या भारतामध्ये जगातील सर्वाधिक बालविवाह आहेत. तो एक महत्त्वाचा सामाजिक प्रश्न आहे. २०१६ पर्यंत, बालविवाह प्रतिबंध कायदा, २००६ द्वारे परिस्थिती कायदेशीररित्या सुधारली गेली आहे.

भारत सरकारच्या महिला आणि बाल विकास विभागाने प्रकाशित केलेल्या "नॅशनल प्लॅन ऑफ चिल्ड्रेन २००५" नुसार, २०१० पर्यंत बालविवाह पूर्णपणे काढून टाकण्याचे उद्दिष्ट ठेवले. २००६ मध्ये बालविवाह प्रतिबंधक कायदा, २००६ पारित करण्यात आला. बालविवाहांचे समारंभ. या कायदानुसार लग्न करण्यासाठी पुरुषांचे वय किमान २१ वर्षे आणि महिलांचे वय १८ वर्षे असणे आवश्यक आहे.

काही मुस्लिम संघटनांनी या नव्या कायद्याला सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान देण्याची योजना आखली. नंतरच्या वर्षात, भारतातील विविध उच्च न्यायालयांनी – गुजरात उच्च न्यायालय, कर्नाटक उच्च न्यायालय आणि मद्रास उच्च न्यायालय – यासह कोणत्याही वैयक्तिक कायद्यावर (यासह) हा कायदा प्रचलित असल्याचा निर्णय दिला आहे. मुस्लिम वैयक्तिक कायदा).

परिणाम

जगभरातील 15-19 वर्षे वयोगटातील 1,000 महिलांमागे जन्मदर

बालविवाहाचे परिणाम पौगंडावस्थेपर्यंत टिकून राहतात. लहान वयात गर्भधारणेचा परिणाम शरीरावर होत असताना विवाहित स्त्रिया मुलांमध्ये कमी अंतर ठेवतात. लवकर विवाह आणि त्यानंतर किशोरवयीन गर्भधारणेमुळे जन्मजात गुंतागुंत आणि सामाजिक अलगाव लक्षणीयरीत्या वाढतो. गरीब देशांमध्ये, लवकर गर्भधारणा मर्यादित करते किंवा स्त्रीच्या शिक्षणाचे पर्याय काढून टाकते, ज्यामुळे तिच्या आर्थिक स्वातंत्र्यावर परिणाम होतो. बालविवाहातील मुलींना कौटुंबिक हिंसाचार, बाललैंगिक अत्याचार आणि वैवाहिक बलात्काराचा सामना करावा लागतो.

आरोग्य

बालविवाहामुळे मुलींचे आरोग्य आणि जीवन धोक्यात येते. विकसनशील देशांमध्ये १९ वर्षाखालील किशोरवयीन मुलींच्या मृत्यूचे मुख्य कारण गर्भधारणा आणि बाळंतपणातील गुंतागुंत हे आहे. १५ ते १९ वयोगटातील मुलींचा प्रसूतीदरम्यान मृत्यू होण्याची शक्यता त्यांच्या २० व्या दशकातील पूर्ण वाढ झालेल्या स्त्रियांपेक्षा दुप्पट असते आणि १५ वर्षाखालील मुलींचा बाळंतपणादरम्यान मृत्यू होण्याची शक्यता पाच ते सात पट जास्त असते. हे परिणाम मुख्यत्वे मुलींच्या शारीरिक अपरिपक्वतेमुळे होतात त्यामुळे श्रोणि आणि जन्म कालवा पूर्णपणे विकसित होत नाही. किशोरवयीन गर्भधारणा, विशेषतः १५ वर्षाखालील, प्रसूती फिस्टुला विकसित होण्याचा धोका वाढवते, कारण त्यांच्या लहान श्रोणीमुळे त्यांना अडथळा निर्माण होण्याची शक्यता असते. १५ वर्षांच्या आधी जन्म देणाऱ्या मुलींना फिस्टुला होण्याचा धोका ८८% असतो, आणि १८ ते १५ वयोगटातील मुलींना २५% धोका असतो. फिस्टुलामुळे मूत्र किंवा मल असंयम होऊ शकते ज्यामुळे संसर्ग आणि वेदनांसह आयुष्यभर गुंतागुंत होऊ शकते. शस्त्रक्रियेने दुरुस्त केल्याशिवाय, प्रसूती फिस्टुलामुळे मातांना अनेक वर्षे कायमचे अपंगत्व आणि लाज वाटू शकते आणि परिणामी समाजाने त्यापासून दूर राहावे. विवाहित मुलींना लैंगिक संक्रमण, गर्भाशयाच्या ग्रीवेचा कर्करोग आणि मलेरिया होण्याचा धोका विवाहित नसलेल्या समवयस्क किंवा २० व्या वर्षी लग्न करणाऱ्या मुलींपेक्षा जास्त असतो.

बालविवाहामुळे संततीचा जीवही धोक्यात येतो. १८ वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या मातांमध्ये १९ किंवा २० वर्षांच्या आईपेक्षा प्री-टर्म डिलिव्हरी किंवा कमी वजनाचे बाळ असण्याचा धोका ३५ ते ५५% जास्त असतो. याव्यतिरिक्त, जेव्हा आई १८ वर्षांपेक्षा कमी असते तेव्हा बालमृत्यू दर ६०% जास्त असतो. मातांच्या पोटी

जन्मलेल्या अर्भकांची रोगप्रतिकारक शक्ती कमकुवत असते आणि त्यांना कुपोषणाचा धोका वाढतो.

बालविवाहाचा प्रसार लोकसंख्येच्या वाढीच्या उच्च दराशी, अनाथ राहिल्या गेलेल्या मुलांची अधिक प्रकरणे आणि रोगाचा वेगवान प्रसार यामुळे अनेकांना दीर्घकाळ दारिद्र्यात रूपांतरित केले जाऊ शकते.

निरक्षरता आणि गरिबी

बालविवाहामुळे अनेकदा मुलीचे शिक्षण संपते, विशेषतः गरीब देशांमध्ये जेथे बालविवाह सामान्य आहेत. याशिवाय, अशिक्षित मुलींना बालविवाहाचा धोका अधिक असतो. माध्यमिक किंवा उच्च शिक्षण घेतलेल्या मुलींपेक्षा फक्त प्राथमिक शिक्षण घेतलेल्या मुलींचे वय 18 वर्षापूर्वी लग्न होण्याची शक्यता दुप्पट असते आणि शिक्षण नसलेल्या मुलींचे वय 18 वर्षापूर्वी माध्यमिक शिक्षण घेतलेल्या मुलींपेक्षा तिप्पट असते. लवकर लग्नमुळे तरुण मुलीचे शिक्षण चालू ठेवण्याच्या क्षमतेत अडथळा निर्माण होतो कारण बहुतेक लग्नानंतर शाळा सोडतात त्यांचे लक्ष घरगुती कर्तव्ये आणि मुले जन्माला घालणे किंवा वाढवणे यावर केंद्रित करणे. मुलींच्या प्राथमिक भूमिका पत्नी आणि आईच्या असतील या कारणास्तव मुलींच्या शिक्षणासाठी संसाधनांचे वाटप करणे अनावश्यक आहे या कौटुंबिक किंवा समुदायाच्या समजुतीमुळे लग्न होण्यापूर्वीच मुलींना शाळेतून काढून टाकले जाऊ शकते. शिक्षणाशिवाय, मुली आणि प्रौढ स्त्रियांना उत्पन्न मिळविण्याच्या आणि स्वतःचा आणि त्यांच्या मुलांचा आर्थिक पुरवठा करण्याच्या कमी संधी असतात. यामुळे मुलींना त्यांच्या जोडीदाराचा मृत्यू झाल्यास, त्यांना सोडून दिल्यास किंवा घटस्फोट घेतल्यास सतत दारिद्र्याला बळी पडतात. बालविवाहातील मुली त्यांच्या पतीपेक्षा बऱ्याचदा लक्षणीयपणे लहान असतात हे लक्षात घेता, त्या जीवनात

लवकर विधवा होतात आणि नंतर लग्न करणाऱ्या स्त्रियांपेक्षा त्यांच्या आयुष्यातील मोठ्या भागासाठी आर्थिक आणि सामाजिक आव्हानांना सामोरे जावे लागू शकते.

घरगुती हिंसाचार

कमी शिक्षण असलेल्या विवाहित किशोरवयीन मुलींना प्रौढ म्हणून लग्न करणाऱ्या अधिक शिक्षित स्त्रियांपेक्षा सामाजिक अलगाव आणि घरगुती हिंसाचाराचा धोका जास्त असतो. लग्नानंतर, मुली वारंवार त्यांच्या पतीच्या घरी स्थलांतरित होतात आणि पत्नी म्हणून घरगुती भूमिका स्वीकारतात, ज्यामध्ये सहसा दुसऱ्या गावात किंवा परिसरात स्थलांतरित होणे समाविष्ट असते. या संक्रमणामुळे एखादी तरुण मुलगी शाळा सोडते, तिचे कुटुंब आणि मित्रांपासून दूर जाते आणि तिला एकेकाळी मिळालेला सामाजिक पाठिंबा गमावू शकतो. तरुणपणामुळे मुलीच्या तिच्या पती आणि त्याच्या कुटुंबाच्या अधीन राहण्याबद्दल पतीच्या कुटुंबालाही जास्त अपेक्षा असू शकतात. सपोर्ट सिस्टीमपासून वेगळे राहण्याच्या या भावनेमुळे नैराश्यासह गंभीर मानसिक आरोग्यावर परिणाम होऊ शकतो.

मूल आणि तिचा जोडीदार यांच्यातील वयातील मोठे अंतर तिला कौटुंबिक हिंसाचार आणि वैवाहिक बलात्काराला अधिक असुरक्षित बनवते. ज्या मुली मुलांचे लग्न करतात त्यांना उच्च दराने गंभीर आणि जीवघेणा वैवाहिक हिंसाचार सहन करावा लागतो. बालविवाहातील पती अनेकदा त्यांच्या पत्नीपेक्षा दहा वर्षांनी मोठे असतात. यामुळे पत्नीवर पतीची शक्ती आणि नियंत्रण वाढू शकते आणि पती-पत्नी हिंसाचार वाढण्यास हातभार लावू शकतो. लवकर लग्नाने तरुण मुलींना तिच्या पतीवर पूर्णपणे अवलंबून राहण्याची असुरक्षित परिस्थिती येते. त्यांच्या पतीकडून घरगुती आणि लैंगिक हिंसाचारामुळे तरुण मुलींसाठी आयुष्यभर, विध्वंसक मानसिक आरोग्य परिणाम होतात कारण त्या मानसिक विकासाच्या सुरुवातीच्या

टप्प्यावर असतात. पती-पत्नी हिंसाचाराच्या या मानसिक आरोग्य परिणामांमध्ये नैराश्य आणि आत्महत्येचे विचार समाविष्ट असू शकतात. बालवधूना, विशेषत : वाणीसारख्या परिस्थितीत , त्यांच्या नवऱ्याच्या आणि सासरच्या घरात सामाजिक अलगाव, भावनिक अत्याचार आणि भेदभावाचा सामना करावा लागतो.

महिलांचे हक्क

युनायटेड नेशन्सने अनेक अधिवेशनांद्वारे बालविवाहाला मानवी हक्कांचे उल्लंघन घोषित केले आहे. कन्व्हेन्शन ऑन द एलिमिनेशन ऑन द एलिमिनेशन ऑफ ऑल फॉर्म्स , त्याच्या विरुद्ध बालविवाहाच्या विरुद्ध आंतरराष्ट्रीय मानक तयार करतात. बालविवाहाचा प्रभाव स्त्रियांच्या परस्परसंबंधित अधिकारांचे उल्लंघन करतो जसे की लिंग आणि वयाच्या आधारावर समानता, आरोग्याचे सर्वोच्च प्राप्य मानक प्राप्त करणे, गुलामगिरीपासून मुक्त होणे, शिक्षणात प्रवेश, चळवळीचे स्वातंत्र्य, हिंसाचारापासून स्वातंत्र्य, पुनरुत्पादक अधिकार आणि सहमती विवाह करण्याचा अधिकार. या उल्लंघनाचा परिणाम स्त्री, तिची मुले आणि व्यापक समाजावर होतो.

विकास

बालविवाहाचे उच्च दर देशांच्या आर्थिक विकासावर नकारात्मक परिणाम करतात कारण अल्पवयीन विवाहांमुळे मुलींच्या शिक्षणावर आणि श्रमिक बाजारातील सहभागावर परिणाम होतो. काही संशोधक आणि कार्यकर्ते नोंदवतात की बालविवाहाचे उच्च दर आठ सहस्राब्दी विकास उद्दिष्टांपैकी प्रत्येकाकडे लक्षणीय प्रगती रोखतात आणि शैक्षणिक प्राप्ती, आर्थिक आणि राजकीय सहभाग आणि आरोग्यावर होणारे परिणाम यामुळे गरिबी कमी करण्याच्या जागतिक प्रयत्नांना रोखतात.

युनिसेफ नेपाळने जारी केलेल्या अहवालात असे नमूद केले आहे की बालविवाह नेपाळच्या विकासावर उत्पादकता, गरिबी आणि आरोग्यावर होणारे परिणाम यामुळे परिणाम होतो. नेपाळ मल्टी-इंडिकेटर सर्व्हे डेटा वापरून, त्याच्या संशोधकांचा असा अंदाज आहे की 20 वर्षे आणि त्यानंतरच्या वयापर्यंत लग्नाला उशीर करणाऱ्या सर्व मुली नेपाळी महिलांमध्ये देशाच्या GDP च्या 3.87% च्या बरोबरीने रोख प्रवाह वाढवतील. त्यांच्या अंदाजानुसार बालविवाहातील मुलींमधील कमी झालेले शिक्षण आणि रोजगार व्यतिरिक्त शिक्षणाचा कमी दर आणि बालविवाहामुळे मुलांमधील गरिबीचे उच्च दर यांचा विचार केला जातो.

प्रतिबंध

OHCHR नुसार बालविवाह हा नेहमीच सक्तीचा विवाह असतो, कारण मुले लग्नाला पूर्ण माहितीपूर्ण संमती देऊ शकत नाहीत. अनेक संस्था बालविवाह आणि सक्तीचे विवाह रोखण्यासाठी मदत करण्याचे मार्ग देतात.

आंतरराष्ट्रीय उपक्रम

डिसेंबर 2011 मध्ये युनायटेड नेशन्स जनरल असेंब्ली (A/RES/66/170) ने मंजूर केलेल्या ठरावानुसार 11 ऑक्टोबर हा आंतरराष्ट्रीय बालिका दिन म्हणून नियुक्त केला. ११ ऑक्टोबर २०१२ रोजी बालविवाहाचा अंत हा पहिला आंतरराष्ट्रीय बाल दिन साजरा करण्यात आला, ज्याची थीम होती.

2013 मध्ये युनायटेड नेशन्सच्या मानवाधिकार परिषदेचा बाल, लवकर आणि सक्तीच्या विवाहाविरुद्धचा पहिला ठराव स्वीकारण्यात आला; ते बालविवाहाला मानवी हक्कांचे उल्लंघन मानते आणि UN च्या 2015 नंतरच्या जागतिक विकास अजेंडाचा भाग म्हणून ही प्रथा काढून टाकण्याचे वचन देते.

2014 मध्ये UN च्या कमिशन ऑन द स्टेटस ऑफ वुमनने एक दस्तऐवज जारी केला ज्यामध्ये त्यांनी बालविवाह दूर करण्यासाठी इतर गोष्टींबरोबरच सहमती दर्शवली.

जागतिक आरोग्य संघटनेने मुलींमध्ये शैक्षणिक प्राप्ती वाढवणे, सध्याच्या किमान विवाह वयाच्या कायदांची अंमलबजावणी वाढवणे आणि बालविवाह रोखण्यासाठी प्राथमिक पद्धती म्हणून संबंधित जोखमींबद्दल पालकांना माहिती देणे अशी शिफारस केली आहे.

बालविवाह रोखण्यासाठी कार्यक्रमांनी अनेक भिन्न दृष्टिकोन घेतले आहेत. तरुण मुलींना सक्षम करणे, संबंधित जोखमींबद्दल पालकांना शिक्षित करणे, समाजातील धारणा बदलणे, मुलींच्या शिक्षणाला पाठिंबा देणे आणि मुलींना आणि त्यांच्या कुटुंबांना लग्नाव्यतिरिक्त इतर मार्गांनी आर्थिक संधी उपलब्ध करून देणे हे विविध उपक्रमांचे उद्दिष्ट आहे. विविध प्रतिबंधात्मक कार्यक्रमांच्या सर्वेक्षणात असे आढळून आले की जेव्हा त्यांनी आर्थिक अडचणी, शिक्षण आणि स्त्रियांच्या मर्यादित रोजगाराचे निराकरण करण्यासाठी एकत्रित प्रयत्न केले तेव्हा पुढाकार सर्वात जास्त परिणामकारक ठरला.

मलावीमधील बिनशर्त रोख हस्तांतरण कार्यक्रमात सहभागी होणाऱ्या कुटुंबातील मुलींनी मुलींच्या शिक्षणाला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने लग्न केले आणि त्यांना त्यांच्या समवयस्कांपेक्षा नंतर मुले झाली ज्यांनी कार्यक्रमात भाग घेतला नव्हता. बालविवाहाच्या दरांवर कार्यक्रमाचा परिणाम अटीपेक्षा बिनशर्त कास्ट हस्तांतरण कार्यक्रमांसाठी जास्त होता. मूल्यमापनकर्त्यांचा असा विश्वास आहे की याने हे दाखवून दिले की कुटुंबाच्या आर्थिक गरजांचा या समुदायातील बालविवाहाच्या आवाहनावर खूप प्रभाव पडतो. त्यामुळे कुटुंबावरील आर्थिक दबाव कमी झाल्याने मुलींचे लहान वयात लग्न करण्याची आर्थिक प्रेरणा कमी झाली.

भारतातील हरियाणा राज्य सरकारने एक कार्यक्रम चालवला ज्यामध्ये गरीब कुटुंबांनी आपल्या मुलींना वयाच्या 18 व्या वर्षापर्यंत शाळेत ठेवल्यास आणि अविवाहित राहिल्यास त्यांना आर्थिक प्रोत्साहन दिले जाते . या कार्यक्रमासाठी पात्र असलेल्या कुटुंबातील मुलींचे वय 18 वर्षापूर्वी लग्न होण्याची शक्यता कमी होती. त्यांचे समवयस्क.

असाच कार्यक्रम 2004 मध्ये इथिओपियाच्या ग्रामीण अम्हारा प्रदेशात लोकसंख्या परिषद आणि प्रादेशिक सरकारने चालवला होता . कार्यक्रमाच्या दोन वर्षांमध्ये त्यांच्या मुली शाळेत राहिल्या आणि अविवाहित राहिल्यास कुटुंबांना रोख रक्कम दिली जाते. त्यांनी मार्गदर्शन कार्यक्रम, उपजीविका प्रशिक्षण, मुलींच्या शिक्षणाबद्दल आणि बालविवाहाविषयी समुदाय संभाषण आणि मुलींसाठी शालेय साहित्य देखील दिले. दोन वर्षांच्या कार्यक्रमानंतर, कार्यक्रमासाठी पात्र असलेल्या कुटुंबातील मुलींच्या शाळेत जाण्याची शक्यता तिप्पट आणि त्यांच्या समवयस्कांच्या तुलनेत विवाहित होण्याची शक्यता दहावे होती.

बालविवाह प्रतिबंधासाठी जागतिक मोहीम (GCPCM) मार्च 2019 मध्ये सुरु करण्यात आली. त्याचे प्राथमिक उद्दिष्ट जागरुकता वाढवणे आणि जगभरात बालविवाह रोखणे हे आहे.

इतर कार्यक्रमांनी मुलींचे सक्षमीकरण, शिक्षण, लैंगिक आणि पुनरुत्पादक आरोग्य, आर्थिक साक्षरता, जीवन कौशल्ये, संप्रेषण कौशल्ये आणि सामुदायिक एकत्रीकरणाशी संबंधित विविध कार्यक्रमांद्वारे बालविवाहावर कमी थेटपणे लक्ष दिले आहे.

2018 मध्ये, UN महिलांनी जाहीर केले की जाहा दुकुरेह बालविवाह रोखण्यासाठी आयोजित करण्यात मदत करण्यासाठी आफ्रिकेतील सदिच्छा दूत म्हणून काम करेल.

संदर्भ:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Child_marriage
2. Nagi, B. S. (1 January 1993). Child Marriage in India: A Study of Its Differential Patterns in Rajasthan. Mittal Publications. p. 6. ISBN 978-81-7099-460-2.
3. Singh, Upinder (2008). A History of Ancient and Early Medieval India: From the Stone Age to the 12th Century. Pearson Education India. p. 420.
4. Singh, Upinder (2008). A History of Ancient and Early Medieval India: From the Stone Age to the 12th Century. Pearson Education India. p. 420. ISBN 9788131716779.
5. "40 p.c. child marriages in India: UNICEF". The Hindu. Chennai, India. 18 January 2009. Archived from the original on 27 January 2009.

60 + 10 = 70 Seventee
@my